

גליון "והיו הדברים"

רשום על מצבת רבינו
בווארשא

ומי שישתדל בחדפסת
הספרים יהיה לו המחבר
למליץ אם יהיה לו זכות

מתורת הגה"ק ר' אריה ליב צינץ זי"ע
אבד"ק פלאצק ובסוף ימיו בווארשא

פר' חקת תשפ"ב

גליון 15

חוק שישים אל לבו זכרון המות, לכן "והיו ימיו מאה ועשרים שנה",
ואחר שיהיו ימיו מועטים וגם לאו כל אדם זוכה להשלים קצב
הימים ההם, יוכן יותר לקבל הכנעה בזכרון יום המיתה.

וזה הרמז "זאת התורה" שהוא קיומה לסיבת "אדם כי ימות באוהל",
לכן אמר הנה טוב מות כדי שעי"ז יוכנע רוע יצר לב האדם ולא
יודחה מחיים הנצחיים.

(מלא העומר)

*

ואיש אשר יטמא כו'. כל הפסוק מיותר לפי הפשט שהרי כבר כתיב
לעיל פי"ג. ואפשר לומר שבא להורות לבל יפול לב האדם איך
אפשר שאהרן כה"ג אם יטמא בטומאת מת לא יוכשר לבא במקדש,
ופחות שבפחותים אם לא יטמא יוכל ליכנס למקדש שאינו חלק
אחד מני אלף לקדושתו של אהרן, ולזה בא הכתוב לומר אפילו איש
שהוא כנוי לחשוב שבחשובים לא יאמר וכי אני פחות מזה ההדיט
והשפל, כי אינו כן, כי גם הוא חייב כרת אם יטמא כעם ככהן, ולזה
סיים "והיתה להם לחוקת עולם" שחקה הוא, וראיה "ומזה מי הנדה
יכבס בגדיו", ואף שמטרה הטמא.

*

**ולמה העלייתנו ממצרים להביא אתנו אל המקום הרע הזה לא מקום
זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות.** מה שחשבו פרטים אלו וגם
הלשון "לא מקום זרע" וגם תיבת "לשתות" הוא למותר.

יראה שיובן עפ"י המדרש עה"פ במחוקק במשענותם, שמי הבאר
היו מגדלין מיני דשאים ואילנות לאין סוף. והנה אין ספק שכל
שהדבר שבא ברחוק יותר מן הטבע צריך זכות ביותר, ולזה אמרו
אחר שהמקום בטבע אינו מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומי הבאר
היו פועלים בהם ענינים נפלאים כאלה, אשר לזה יספיק חטא קל
למנוע הטוב הבא שלא כדרך הטבע. לכן חשבו שאינם כדאים למים
הקדושים הללו, משא"כ אילו היו מים טבעיים אפשר שלא היו
נמנעים מהם, כי הוא יתברך זן ומפרנס לכל והשגחתו פרוסה על כל
חי בדברים טבעיים כצדיק כרשע, לכן אמרו "ומים אין לשתות",
שהוא בחינת מים טבעיים, רק מי באר שיש בה לגדל במדבר ארץ
לא זרועה, ע"כ צריך זכות רב לזה.

ואם הבינותם שאין אנו כדאים לזכות כזה שיבא הנס, למה העלייתנו.
ולא זכרו שאר מינים את שמן ודבש, כי דברים הללו היה בסלע
עצמו כמ"ש ויניקוהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור.

(מלא העומר)

זאת התורה כו'. יראה שרמז בזה מ"ש במדרש רבה בראשית פ"ט,
"והנה טוב מאוד", והנה טוב מות. ויובן עפ"ימ"ש (בראשית ג') "הן
האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו ולקח גם
מעץ החיים ואכל וחי לעולם", ודרשו חז"ל אין ועתה אלא תשובה
שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך וגו'.

ויראה שענין עץ הדעת טוב ורע הוא הגם שבתחילה ה"ל ג"כ בחי'
יצה"ר אשר גרם לו לחטוא, מ"מ היה הטוב מובדל לטובה והרע
מובדל לעצמו לכן היה הרע מוכנע לטוב. אבל אחר שאכל מן עץ
הדעת טוב ורע גרם שגם בחלק הטוב נתערב ג"כ הרע, הוץ מן חלק
הרע שהיה בו מעיקרא.

כמו שאנו רואין שאפילו בחלק הטוב שהיא התורה והמצוות יש בה
בחינת רע, הרהורים ופניות וביטול הכוונה האמתית, אשר החומר
מסך מבדיל בין אור האמת, לכן קשה להתגבר על היצה"ר, כי יש בו
שני חלקים חלק רע וחלק הטוב ג"כ יש לו אחיזה בו, וזה ענין עץ
הדעת טוב ורע, דעת לשון חיבור לשון "ודיע אדם", שגרם בחטא
שגם בחלק הטוב נתחבר הרע, לכן המשיך עליו זוהמא גשמיית עד
שקשה מאד להכניע רוע יצר לב האדם אשר הוא רע מנעוריו.
ועיקר הכנעה של היצה"ר כדאיתא בגמרא ברכות ה' א' לעולם ירגיז
אדם יצ"ט על יצה"ר שנאמר רגזו ואל תחטאו אם נצחו כו' ואם לאו
יזכיר לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה, הרי שעיקר הכנעת היצה"ר
ע"י זכרון יום המיתה, ופירשש באלשיך הפסוק תהלים פ"ט "מי גבר
יחיה ולא יראה מות ימלט נפשו מיד שאול סלה", כלומר מי הגבר
אשר יחיה ולא יראה מות, שיוזכר לו יום המיתה ושימלט נפשו מיד
שאול סלה, וברשעים נאמר "כי אין חרצובות למותם" ודרשו חז"ל
שבת ל"א ב' שאינן חרדין ועצבים מיום המיתה.

וזהו שאם הרשיע הרבה מטמטם לבו וחושב לבו שיחיה לעולם
וכמ"ש שם מ"ט "ויקר פדיון נפשם וחדל לעולם ויחי עוד לנצח לא
יראה השחת", וכמ"ש בזוהר וי לבר נש דחשב דלעולם ישאר בהאי
עלמא. וזהו שהרשע חושב שלעולם ישאר בעולם, וזהו פתוי
היצה"ר שלא יזכור ביום המיתה ויחשוב כי יחיה לעולם. ואולם כי
יראה שחכמים ימותו, וא"כ אפשר שיקבל מזה הכנעה, מ"מ אחר
שכבר הרשיע מכניס בלבו מינות אחר, באמרו "כי יחד כסיל ובער
יאבדו", ואתר שכמות זה כן מות זה בא לידי כפירה ג"כ. עכ"פ עיקר
הכנעה במה שמזכיר לו יום המיתה, והנה אין ספק שבהיות ימי אדם
ארוכים אלף שנים שהיו יותר מוכן לחטוא, וחשב בוודאי אשר
לעולם יחיה ולא יראה מות, ואחר שכבר נרשש ברשעות הרשעים
אפילו בשעה שפתחו של גיהנם פתוח לפניהם אינן חוזרין כדאיתא
בגמרא, וזהו מ"ש בראשית ו' "לא ידון רוחי באדם לעולם" שע"י
אריכת ימים יחשוב וידין כי רוחו תדון בקרבו לעולם, כאילו יחיה
לעולם בשגם וסופו למות, מ"מ לפי אורך ימים שהאריכו בזמן ההוא

וכן משמע בשילהי הוריות י"ג הקורא כתב שעל הקבר, משמע שנהוג לכתוב בכתב על הקבר. ואמת כי בעובדא דשמואל פ' מי שמתו שאמר אבא היכא, משמע שלא היה ציון על קבר דאבוה לשמואל, שהרי לא ידע מקומו, מיהו אפשר שידע מקום קבורתו רק לפי שביקש לדבר עמו ולא מצאו, לכן שאל לו היכא אבא, למה שלא מצא לדבר עמו על קברו, אבל מקום הקבר אפשר שנודע לו. או שתפס סברא דרשב"ג דאין עושי נפשות לצדיקים אלא דבריהם הם זכרון.

ולענ"ד היה נראה דלועג לרש לא שייך רק במצות עשה. והוא דהמצות נחלקין לשני חלקים, מצות קום ועשה ומצות לא תעשה. והנה בענין לא תעשה העובר עליהם הוא פוגם בנפשו, ובעשה העשה מתקן נפשו להעלות למעלה יתירה. וגם יש פגם אם לא עשאו כמו שאם אינו מניח תפילין וכדומה. לכן אמר שלמה במשלי י"ח "גם מתרפה במלאכתו אח הוא לבעל משחית", שגם הוא פוגם ומשחית נפשו. לכן עשה דוחה לא תעשה, שהעשה הוא לתקן הנפש והל"ת שלא יפגום, ובעשה שדוחה אינו פוגם רק מעלה.

והנה מעלת החי על המת בהתעלות נפשו במצות שבקום ועשה שזה המת אין בו כח לתקן עוד, אבל בענינים שבשב ואל תעשה מעלת המת בטוחה שלא יפגום נפשו אחר המיתה שלא יעבור על שום לא תעשה, והחי אינו בטוח מזה. לכן במת אף שנקבר בכלאים אין זה פגם בנפשו כי במתים חפשי ואינו מצווה על זה, אבל בענין עשה שהוא להעלות הנפש להשיג מעלה יתירה, בזה מעלת החי יותר על ממת, לכן אם החי לובש מלבוש של מצוה נראה כמתפאר שהוא יכול להשיג שלמותו על ידי מצוה זו שבטל מן המת, לכן מקרי לועג לרש אם מראה מעלת החי במצות עשה לכן ההוא שעתא רמינן להו שלא יהא נראה כמתפאר על המת שאבד שלמותו. אבל הכלאים למת הם כמו שאר מלבושים לחי, ואין לחי מעלה יתירה במה שאינו לבוש כלאים רק שאינו פוגם ובזו המת שוה לו שאינו פוגם במלבוש אף שהוא כלאים.

ועכ"פ נראה דלא שייך לועג לרש, רק במה שהחי מראו מעלתו נגד המת, אבל בהבדלים שבין מת למת לא שייך. וכן מוכח במו"ק דף כ"ז בראשונה היה מוציאין עשירים בדרגש ועניים בכליבה והיו עניים מתביישים התקינו שיהיה מוציאין הכל בכליבה, אלמא עיקר טעמא משום בושא דעניים חיים, אבל במה שנבדלו העשירים מתנים מן העניים מתים לא שייך לועג. וגם בכתובות פ' נערה (דמ"ו) אפילו לעני שבישראל לא יפחות, משמע לכ"ע מחוייבים לעשות כבוד למת כפי עשרו ואין בזה לועג לרש נגד מתים עניים.

מעתה שכונתם עתה לרשום על המצבות כנהוג בכל הקהלות, אי משום להתפלל על קברי אבות או הצדיקים כעין מה שאמרו חז"ל מפני מה נסתתרו קברו של משה שלא ירבו ברחמים (עי' עין יעקב ספ"א דסוטה ס"ו נ"ד), משמע שיש תועלת בהשטחות על קברי צדיקים, וכן נהיגי עלמא להרבות בהוצאות להתפלל על קברי אבות, אין כאן בית מיוחס כלל שאין זה בזיון לשאר מתים. וה' יגדור פרצות עמו ברחמים ויבולע המות לנצח.

וכן מי שחטא למת מצינו שיבקש על קברו, הרי שיש תועלת בדיעת מקום הקבר לכן אין איסור בדבר כלל.

(שו"ת משיבת נפש סי' י"ז)

"זאת חקת התורה" זה שאמר הכתוב, "מי יתן טהור מטמא לא אחד" כגון אברהם מתרח כו' מי גזר כן לא יחידו של עולם. ויראה לפרש הפסוק על פרה אדומה, על פי מה דאיתא בשו"ת שבות יעקב שהקשו לו בשם הרב מוהר"ר משת ווענגראבי על מה שפירשו מפורש בתורה טעם הזאת בשלישי ובשביעי כי מי חטאת מטמאין הטהור ואם המת צדיק אינו מטמא כמו שאמר אליהו קברי צדיקים אי גם מטמאין, לכן צריך הזאת שביעי ג"כ שיטהר מטומאה ראשונה. והקשה שמא המת היה רשע א"כ נטהר בהזאה ראשונה ונטמא בשניה. ותירץ הרב שבות יעקב דודאי גזירת הכתוב שאינו טהור רק כשיזו עליו ביום שביעי כמו בנדה שאין טבילתה מועלת קודם שבעה ימי נדות, וא"כ לעולם לא נטהר קודם שביעי, רק שמא היה טהור גמור ונטמא בהזאה ראשונה, לזאת צריך הזאה שנית בשביעי שאם נטמא בראשונה אינו טמא רק טומאת ערב, וממילא בשביעי טהור לגמרי.

ובזו מובן שפיר הפסוק על זאת חקת התורה "מי יתן טהור מטמא", דאין יהיה טהור ממי חטאת שמטמאים הטהור כמו שמסיק במדרש שהם מטמאים והמזין עליו טהור, וא"כ שמא היה המת צדיק והיה טהור ובהזאה נטמא, לזה אמר "לא אחד", במת שמזין שני פעמים, הרי נטמא בראשונה ונטהר בשניה וא"ש.

אלא שלא ידעתי מקום לענין הדרוש הזה, דממנ"פ אם אין צריך להזאת שלישי רק כדי שלא יטמאו הזאת שביעי אם היה צדיק א"כ אפילו לא היו מזין בשלישי לא שייך שיטמא מכח הזאת שביעי שהרי בלא"ה אין טהור טמא רק עד הערב, ומי חטאת אין מטמאין רק טומאת ערב, ואם בהכרח צריך הזאת שלישי אין צריך לטעם שמא היה צדיק. (קומץ המנחה דרוש לפר' חקת)

*

בענין חקיקת שמות על מצבות, ולועג לרש

בק"ק וישיגראד נהגו מימים קדמונים להעמיד מצבות ואין כותבין שמות המתים עליהם. ועתה התעורר הקהל לעשות זכרון למתים נוחי נפש לכתוב על המצבה שמות הנעדרים ז"ל כנהוג בכל הקהילות, ושאל החכם השואל אם יש איזו חשש בזה משום לועג לרש לשאר מתים שאין רשומים בשמותם.

הנה ודאי אין לנו לומר שהמנהג בא מכח הוראת חכם שפקפק בזה מאיזה טעם דמאחר שבכל קהלות נוהגים לחקוק במצבה שם המת ותוארו ונהוג מכמה מאות שנים א"כ אין ספק שאם היה לחכם פקפוק בזה לא היה עומד על דעתו והיה מריץ דברים לגאוני הדור. מה גם בימים הקדמונים אשר מלאה הארץ דעה וגדולי הדור בכל קהל ועדה המפורסמים כמו קראקא פוזנא ופראג שכל המצבות רשומות בשמות המתים, ואחר שלא נשמע שום פקפוק בדבר ודאי לא היה זה בכוננת מכוון, כי אם במקרה וסיבה בימים קדמונים אשר נשכח זכרם. ואולי לא היה להם אומן לפתוח פיתוחי חותם מצוי להם, וברבות הימים נשתכח הדבר ונהגו כמנהגן, כי לא ערב לאדם לשנות המנהג ולא נתעורר על זה. או שהיה בעת דבר ר"ל שרבו המתים והחיים ברחו, והקברנים לא זכרו מקום הנקברים לקראם בשמות עלי אדמות עד שחשבו אחר כך לנהוג כמנהגן, אבל לחשוב בזה חשש איסור הנהוג בקהלות ובגאוני מפורסמים בימים קדמונים חלילה.